

Je sokratovská výchova aktuálna aj v súčasnosti?¹

Zuzana Zelinová

Katedra filozofie a dejín filozofie, Univerzita Komenského v Bratislave

Abstrakt: *Napriek tomu, že Sokrates sa preslávil tvrdením „viem, že nič neviem“, je považovaný za jedného z najväčších morálnych učiteľov všetkých čias. Jeho netradičné výchovateľské umenie spočívalo v tom, že svojich žiakov viedol k rovnakému poznaniu – t.j. k tomu, aby dosiahli „vedomú nevedomosť“, ktorá ich oslobodzovala od nepravdivých mienok a približovala k areté. Dôležitú súčasť sokratovskej výchovy predstavovala vzájomná priateľská láska. Hlavným cieľom predkladanej štúdie je poukázať na využitie a aplikáciu sokratovskej paideie v súčasnosti, teda snaha zodpovedať otázku: Je sokratovská výchova aktuálna aj v súčasnosti?*

Príučové slová: sokratovská paideia, pôrodnické umenie, elenchos, dialóg, Platón.

Is Socratic Education Still Actual? Although Socrates is famous for saying "I know that I know nothing", he is considered one of the greatest moral teachers of all time. By his unconventional educational art led his students to the same knowledge – to achieve a "conscious ignorance" that freed them from false beliefs and helped them to acquire areté. An important part of Socratic education was mutual friendly love. The main aim of this paper is to point out the use and the application of Socratic paideia today by answering the question: Is Socratic education still actual?

Key words: Socratic paideia, maieutic art, elenchus, dialogue, Plato.

Platón vo svojom slávnom dialógu *Obrana Sokratova* uvádza, že sám Sokrates sa nepovažoval za vychovávateľa a ani nikoho nikdy nič nenaučil (por. Platón, *Apol.* 33a-b). Napriek tomuto faktu je zjavné, že Aténčan Sokrates patril (a aj patrí) k najvýznamnejším morálnym učiteľom západnej civilizácie. Sokrates – tak ako ho nachádzame zachyteného u jednotlivých sokratovcov² – a pedagogický vzťah, ktorý vytváral so svojím žiakom je pre nás pomerne netradičný.

¹ Táto štúdia je súčasťou riešenia grantovej úlohy Vega: 1/0017/17 *Aischinés a sókratovský dialóg*.

² Sám Sokrates pravdepodobne nič nenapísal, avšak zachovali sa nám viaceré správy o jeho filozofii a živote v dielach jeho žiakov (Platónov Sokrates, Xenofónov Sokrates, Aischinov Sokrates atď.). Z tohto dôvodu v našej práci využívame označenie „sokratovská výchova“, pretože toto spojenie referuje na možné podoby Sokratovej filozofie.

V súčasnosti si pod spojením učiteľ-žiak predstavíme inštitucionalizovaný, viac-menej neosobný vzťah, ktorý je ohraničený prostredím školy a povinnou školskou dochádzkou. Žiak, teda záujemca o štúdium, si sám vyberá školu, kde mu učiteľ, teda pedagóg sprostredkuje konkrétny súbor doktrínálnych poznatkov. Osoba pedagóga zároveň predstavuje nespochybniteľnú autoritu v konkrétnej oblasti poznania alebo v pedagogickom odbore. Na základe tejto autority si nárokuje na akési objektívne hodnotenie poznatkov, ktoré žiak v pedagogickom procese nadobudol. Zároveň veľkú časť štúdia predstavuje samo-štúdium, teda neraz iba čisté memorovanie sprostredkovaných poznatkov v domácom prostredí.

Naopak, všeobecne povedané, Sokrates je ten, kto si vyberá žiaka. Jeho výchova sa nezameriava naraz na väčší počet študentov, neposkytuje ucelený súbor poznatkov či doktrín a nakoniec sokratovský vzťah medzi žiakom a učiteľom vyžaduje predovšetkým vzájomnú recipocitu (aj čo sa týka poznania). Sokrates je teda presný opak toho, koho si stereotypne predstavíme pod označením pedagóg.

Napriek uvedeným rozdielom, hlavným cieľom tejto štúdie je snaha podať odpoveď na otázku: Je sokratovská výchova aktuálna aj v súčasnosti?

Sokratovská *paideia* a súčasnosť

Bádatelia, ktorí sa zaoberajú Sokratovou alebo sokratovskou výchovou z hľadiska dejín filozofie a akceptujú základné interpretačné princípy historiografie antickej filozofie³, by sa pravdepodobne zhodli na tvrdení, že sokratovská *paideia* (παιδεία) je kultúrne neprenosná. Ak by sa aj niekto začal pohrávať s touto myšlienkou, zaiste by sme ho hneď obvinili z naivity či dokonca z anachronizmu. Veď ako je možné oživiť bezprostrednú dialogickú formu, ktorá kladie dôraz skôr na samotný proces než na jeho výsledok, v dobe, v ktorej je (takmer) každý rozhovor sprostredkovaný (komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí) a v ktorej ide o čo najrýchlejšiu kumuláciu čo najväčšieho množstva faktických poznatkov?

Výnimočnosť antických paideutických vzorov⁴ však spočíva v tom, že sa dokážu prispôbiť stále novému a novému sociálnemu či historickému kontextu, a takisto v tom, že ponúkajú možnosť voľby, teda rešpektujú pôvodný význam latinského *lego/legere*⁵ (čítam a zároveň vyberám si). Niekto vidí v Sokratovi zakladateľa logického myslenia, niekto sofistu, niekto

³ Pozri Brickhouse-Smith (2000, s. 3-9).

⁴ Už od Homéra mali paideutické vzory v starovekom Grécku významnú pedagogickú úlohu. Poslucháčov homérskeho spevu ovplyvňovali hrdinské činy Achillea, Nestorova múdrost' či Odysseova prešibanosť. Viac k paideutickým vzorom v antike pozri. Jaeger (1946, s. 35-57) alebo Beck (1964, s. 55-66).

⁵ Špaňár-Hrabovský (2003, s. 342).

asketického filozofa, niekto zas morálneho mysliteľa alebo verejného intelektuála.

Niekedy dokonca nejde ani tak o prispôbenie sa novej historickej situácii, pretože – ako uvádza Krell – naša doba sa do veľkej miery ponáša na tú Platónovu; politická korupcia a cynizmus zapríčinili, že v spoločnosti je všetko podrobené kontrole a útoku – bohovia, *archonti* a tiež armáda, pričom daný stav zároveň spôsobil stratu dôvery v to, čo demagógovia nazývajú hodnoty a z tohto dôvodu nastal čas práve pre sokratovsko-platónsku dialektiku⁶.

Ide iba o to, ktorú z alternatív Sokrata ako filozofa a vychovávateľa si vyberieme, teda ktorú časť zo sokratiky vyčleníme ako účinný nástroj, ktorý dokáže aj v súčasnosti prispieť do rôznych oblastí vedenia. Takýmto účinným nástrojom sa ukazuje sokratovská metóda výchovy, ktorej konkrétna podoba sa zakladá najmä na troch princípoch: ide predovšetkým o 1) Sokratove pôrodnické umenie (*μαιευτική τέχνη*), ktorého významnou podmienkou je 2) priateľská láska (*φιλία*) medzi žiakom a učiteľom a v neposlednom rade tiež 3) umenie vyvracať spolu-diskutéra (*ἔλεγχος*) s cieľom očistiť ho od nepravdivých mienok (*δόξα*) a priviesť ho k *areté*, teda k morálnej dokonalosti.

V súčasnosti a v nedávnej minulosti našla a nachádza práve sokratovská metóda výchovy⁷ svoje využitie, pričom je však potrebné mať vždy na mysli, že autentickú sokratovskú *paideiu* ako celok nie je možné dokonale reprodukovať⁸. Nazdávame sa, že význam sokratovského typu výchovy dnešný čitateľ najlepšie pochopí prostredníctvom analýzy výchovných modelov, ktoré sice priamo vychádzajú z Platónových dialógov, ale svojou pôsobnosťou ich zároveň prekračujú.

Model *Theaitétos*“ a „testovací model“

Označenia „model *Theaitétos*“ a „testovací model“ preberáme z článku Brickhousa a Smitha *Socratic Teaching and Socratic Method*⁹, pričom „model Menón“, ktorému sa predmetná publikácia tiež venuje, substituujeme pod

⁶ Pozri viac k tejto téme u Krella (1995, s. 45-77).

⁷ Viacerí autori sa pokúšali identifikovať konkrétne kroky, resp. stupne Sokratovej výchovnej metódy, napr. Boghossian, ktorý vychádza viac-menej z Platónovho portrétu Sokrata, uvádza päť stupňov: údiv, hypotéza, *elenchos*, prijatie/odmietnutie hypotézy a konanie (Boghossian 2012, s. 2-3).

⁸ Niet pochýb, že pri snahe o autentickú reprodukciu sokratovskej výchovy, by sme sa stretli s tzv. sifyfovskou námahou – na jednej strane neexistuje akýsi jednotný názor o filozofii historického Sokrata, a na druhej strane sokratovská *paideia* je výrazne determinovaná svojím historickým kontextom (napr. v súčasnosti nefunguje orálna kultúra a pederastická prax ako súčasť výchovy). K problému autenticity a sokratovskej výchovy v súčasnosti por. Mintz (2018, s. 45-47).

⁹ Brickhouse-Smith (2009).

„model *Theaitétos*“. Predpokladáme, že tento náš krok sa čitateľovi objasní, keď bližšie vysvetlíme špecifiká jednotlivých modelov. Zároveň sa pokúsime prostredníctvom analýzy týchto modelov poukázať na to, aké praktické využitie má sokratovská výchovná metóda v súčasnosti.

„Model *Theaitétos*“ je odvodený od rovnomenného dialógu *Theaitétos*, v ktorom Platón predstavuje Sokrata ako odborníka na pôrodnické umenie¹⁰. Sokrates sa vyzná v μαιευτική τέχνη¹¹, ktoré spočíva v dvoch hlavných veciach: v pomáhaní pri pôrode a v „ošetrení novorodenca“, t.j. identifikovaní toho, či Sokratov žiak porodil zdravý plod¹². Zároveň je toto umenie priamo napojené na oblasť ἐρωτική τέχνη, teda na umenie lásky. Toto prepojenie sa ukazuje prostredníctvom postavy, ktorá dramaticky spája dialóg *Theaitétos* s Platónovým dialógom *Lachés*: mladík Aristeidés. V závere druhého spomínaného dialógu Sokrates súhlasí s tým, že bude vychovávať mladého Aristeida (*Lach.* 200c-201c), zatiaľ čo v úvode *Theaitéta* zas vyjadruje sklamanie, že sa s ním už nestretáva (*Theaet.* 150e). Zdá sa, že hlavnou podmienkou Sokratovej výchovy je neustále stretávanie sa so Sokratom – účinok pôrodnického umenia sa stráca vtedy, keď s ním mladí muži nie sú v bezprostrednom kontakte po dobu, po akú by mali byť. Ak dôjde k prerušeniu osobného kontaktu, v niektorých prípadoch sa už nedá obnoviť¹³. Toto stretávanie sa zároveň opäť indikuje otázku, v čom spočíva „spolu-bytie“ (συνουσία) so Sokratom? Odpoveď na túto otázku spočíva v špecifickom vykonávaní sokratovskej lásky, pretože Platónov Sokrates nevie vôbec nič okrem jedinej zanedbateľnej nauky – nauky lásky (τὰ ἐρωτικά) (por. *Theag.* 128b a tiež *Symp.* 177d).

„Model *Theaitétos*“ – tak, ako sa používa v súčasnosti – teda stojí na dvoch pilieroch, ktoré vychádzajú zo samotného dialógu. Ide o Sokratovu schopnosť pomáhať rodiť krásne myšlienky¹⁴ a predovšetkým o vzájomnú

¹⁰ Bádateľia, ktorí sa v súčasnosti venujú filozofii výchovy, sa stále vracajú k sokratovskej *maieutiké techné*. Por. Dvoranová (2010, s. 375), ktorá uvádza: „[...] vnútorná premena (*metanoia*) človeka môže vychádzať z neho samého, zo seba vychovávajúceho a seba vzdelávacieho subjektu a/alebo z interakcie, zo vzájomného vzťahu Ja a Ty ako sprievodný jav umenia duchovného zrodu človeka za pomoci iného človeka či spoločnosti (*maieutiky*).“

¹¹ Por. Platón, *Theaet.* 161e a tiež 184b.

¹² „Najdôležitejšie na mojom umení je však to, že môže v každom prípade skúšať, či myseľ mladého človeka rodí prelud a niečo nepravdivé, alebo niečo plné života a pravdivé. Túto vlastnosť mám totiž aj ja ako babica; sám nie som schopný rodiť múdrosť a mnohí mi už vyčítali, že sa druhých vypytujem, ale že sám nevyjadrujem vlastnú mienku, a to mi vyčítajú právom. Príčina je táto: boh ma núti pomáhať na svet pravde, ale rodiť mi zabránil.“ (Platón. *Theaet.* 150c)

¹³ Suvák (2014, s. 828).

¹⁴ Por. *Symp.* 209a-211c.

(priateľskú) lásku, ktorá umožňuje vychovávateľovi/učiteľovi vychovávať/učiť a žiakovi byť vychovávaný/učiť sa. Z tohto dôvodu je podľa Brickhousa a Smitha dôležitou súčasťou daného modelu porozumenie komunity a všeobecnému kontextu (sociálny, politický, generačný atď.), v ktorom celý učebný proces prebieha. Toto porozumenie by malo byť založené na priateľstve, dôvere a občianskej láske medzi diskutujúcimi. V tomto modeli, na rozdiel od „testovacieho modelu“, ide skôr o spoluprácu než o konfrontáciu. Otázky, ktoré učiteľ kladie, sú kritické, ale zároveň konštruktívne a posúvajú študenta bližšie k pravde s konečným cieľom dosiahnuť jeho osobnostný a intelektuálny rast¹⁵. Tento model výučby nachádza svoje využitie napríklad v oblasti literárnej interpretácie, pretože študenti, podobne ako v prípade Sokratových žiakov, majú v sebe poznanie, ktoré je potrebné už len „porodiť“. Tento „pôrod“ prebieha v produktívnej diskusii s učiteľom, ktorý je schopný klásť sokratovské otázky¹⁶. Mohli by sme dokonca povedať, že uvedený model sa používa aj v samotnej pedagogike či didaktike ako akýsi „meta-model“, ktorý je možné aplikovať vo výučbe ako takej. V tejto súvislosti sa ukazujú podobnosti medzi „modelom *Theaitétos*“ a dialogickou metódou výučby filozofie tak, ako ju formulovali Nelson¹⁷ a Heckmann – táto metóda rešpektuje ľudskú schopnosť slobodne a samostatne myslieť; myšlienkový proces nepodlieha vonkajším autoritám; hlása otvorenosť voči partnerom v diskusii; nejde však o výmenu hotových názorov, ale o proces kreatívneho myslenia; a odpoveď na stanovenú otázku je spoločným dielom/kompromisom diskutujúcich¹⁸.

Aplikačné možnosti tohto modelu nachádzame aj v oblasti, ktorá na Slovensku nie je doposiaľ veľmi rozšírená. Ide o oblasť filozofického poradenstva, ktoré využíva filozofiu ako nástroj špecifickej terapie nadväzujúcej na sokratovské poňatie filozofie ako náuky s terapeutickým potenciálom. Za zakladateľa filozofického poradenstva sa zvykne považovať Gerd Achenbach¹⁹, ktorý si na začiatku osemdesiatych rokov v Bergisch Gladbachu pri Kolíne nad Rýnom otvoril vlastnú prax a založil prvú poradenskú spoločnosť s priliehajúcim názvom *Spoločnosť pre filozofickú prax* (*Gesellschaft für Philosophische Praxis*). Filozofické poradenstvo rozvíja starú antickú múdrosť, teda myšlienku, že filozofia je ideálnym prostriedkom pre

¹⁵ Brickhouse-Smith (2009, s. 188-189).

¹⁶ Por. Haroutunian-Gordon (1991, s. 14).

¹⁷ Nelson sa nazdával, že sokratovská metóda nie je totiž umenie vyučovať filozofiu, ale učiť filozofovať, nie je umenie učiť o filozofoch, ale umenie robiť žiakov filozofmi (nicht die Kunst, über Philosophen zu unterrichten, sondern Schüler zu Philosophen zu machen), pozri Nelson (1931, s. 1).

¹⁸ Kuthanová (2008, s. 6-10).

¹⁹ Pozri viac k tejto téme Achenbach (1995) a (1997).

kultiváciu ľudskej duše a predstavuje tak istú alternatívu²⁰ voči psychoterapii²¹. Toto poradenstvo sa zakladá na práci s myslením, pričom táto práca má dialogickú formu. Cieľom filozofickej terapie je proces poznávania ako odstraňovanie nepokoja²².

Ak sa vrátíme k Platónovmu dialógu *Theaitétos*, môžeme si všimnúť, že referuje na ďalší zaujímavý fakt – pokiaľ nebola medzi Sokratom a jeho „žiakmi“ vzájomná láska, tak ho považovali za najväčšieho čudáka (ἀτοπώτατος), teda za človeka, ktorý zámerne privádza svojich spolubesedníkov do stavu bezradnosti (ἀπορεῖν; por. *Theaet.* 149a). Práve tento aspekt Sokratovej filozofie, resp. absencia priateľského vzťahu medzi žiakom a učiteľom, nás privádza k druhému spomínanému modelu, k tzv. „testovaciemu modelu“. Tento model by sme mohli označiť ako negatívny, pretože Sokrates iba testuje „budúceho žiaka/priateľa“, teda zbavuje ho prostredníctvom *elenchu* nepravdivých mienok²³, ale neponúka mu žiadne pozitívne poznanie (to prichádza až so vzájomnou priateľskou láskou).

„Testovací model“ vychádza z Platónových raných dialógov, ktoré sa spravidla končia aporeticky. Brickhouse a Smith uvádzajú²⁴, že dôležitou súčasťou tohto modelu je najmä *elenchos*. Elenktický spôsob diskusie kladie dôraz na vyvrátenie spolu-diskutéra, ktorý sa vníma skôr ako protivník než ako priateľ. Pre tento model, na rozdiel od „modelu *Theaitétos*“, nie je dôležitá vzájomná dôvera či priateľský vzťah voči komunite. Ukážkový príklad takéhoto vzťahu, ktorý potom ovplyvňuje aj celý priebeh diskusie, nachádzame v dialógu *Štát* – konkrétne v prvej knihe, v ktorej sa Platónov Sokrates konfrontuje so sofistom Thrasymachom²⁵. Do popredia vystupujú kritické aspekty pýtania sa, a cieľom takejto výchovnej metódy je predovšetkým identifikovanie a minimalizovanie partnerovej nevedomosti.

²⁰ Démuth poukazuje na fakt, že v dejinách psychoterapie nachádzame viacero prístupov, ktoré sú priamo či nepriamo odvodené z konkrétnych filozofických koncepcií (vplyv Heideggera na *Daseinanalýzu*, Fichteho a Schopenhauera na Freudovu psychoanalýzu či vplyv Wittgensteina na Franklovu *logoterapiu*), Démuth (2013, s. 703). Pozri tiež diskusiu o povahe filozofického poradenstva vo Višňovský (2019).

²¹ Marinoff (2000, s. 11) charakterizuje filozofické poradenstvo ako terapiu pre zdravých.

²² Démuth (2013, s. 706).

²³ Scott (2000, s. 56) vo všeobecnosti hovorí o štyroch spôsoboch, prostredníctvom ktorých Sokrates dokáže spochybníť diskutujúceho: odhaľuje a identifikuje nezdôvodnené mienky; vedie partnerov v diskusii k tomu, aby spochybnili svoje vlastné túžby; poukazuje na kontradikcie medzi ich vnútornými presvedčeniami a reálnym konaním; a odhaľuje charakterové znaky, ktoré ich nevedome ovládajú.

²⁴ Brickhouse-Smith (2009, s. 189-190).

²⁵ Por. Platón, *Resp.* I. 336b-354c.

Uvedený model nachádza svoje využitie napríklad v investigatívnej žurnalistike²⁶, v súdnej praxi či v súčasnom filozofickom diskurze. Cieľom investigatívnej žurnalistiky, podobne ako v justícii, je snaha priblížiť sa k čo najobjektívnejšej pravde²⁷ – t.j. v prípade žurnalistiky podať objektívny výklad udalostí a v prípade súdov zas vykonať spravodlivý rozsudok, ktorý by sa zakladal na objektívnom posúdení vykonaného činu. Práve sokratovský *elenchos*, teda umenie vyvracať nespoľahlivé a nepravdivé mienky, sa ukazuje ako účinný nástroj v procese takéhoto približovania sa k pravde.

„Model *Menón*“, taktiež nazvaný podľa rovnomenného Platónovho dialógu²⁸, spočíva – podľa spomínaných autorov – najmä vo vytváraní všeobecných teórií na základe jedinečných prípadov či príkladov, pričom nevyhnutnou súčasťou vyučovacieho procesu je opäť postava sokratovského pedagóga, ktorý vie *ako* a *čo* sa má pýtať. Tento model sa v súčasnosti najviac využíva ako súčasť právneho vzdelávania²⁹. Uvedený spôsob výučby študentom umožňuje, aby sami dokázali vyvodit' isté základné právne princípy. Takáto metóda nie je len oveľa efektívnejšia ako memorovanie právnych teórií z učebníc, ale zároveň podporuje aj samostatné, abstraktné a najmä kritické myslenie.

Na záver považujeme za potrebné vysvetliť, prečo sa nazdávame, že „model *Menón*“ môžeme spojiť s „modelom *Theaitétos*“. Dôvody sú najmenej³⁰ dva: 1) V dialógu *Menón* sa Sokratés nezastavuje hneď pri vyvrátení nepravdivých mienok otroka (por. *Meno* 84a), ale nasleduje ďalšia fáza rozhovoru, ktorej výsledkom je formulovanie istého „pozitívneho vedenia“, t.j. otrok podáva definíciu pythagorovej vety (por. *Meno* 84b-85c). 2) Hlavný cieľ „modelu *Menón*“ – t.j. vytváranie všeobecných princípov z jednotlivých prípadov za pomoci skúseného „pôrodnika“ – nachádzame rovnako v „modeli *Theaitétos*“, konkrétne ako súčasť *μαευτικῆ τέχνη*.

Napriek tomu, že uvedené modely a príklady ich využitia ani z ďaleka nevyčerpávajú aplikačné možnosti sokratovskej výchovnej metódy v súčasnosti, nazdávame sa, že práve tieto príklady nám umožnili poukázať na

²⁶ Autori Elliott a Spence (2017, s. 109) dokonca uvádzajú, že Sokrata môžeme považovať za prvého investigatívneho žurnalistu.

²⁷ Por. Hassan-Shuterland (2016, s. 62).

²⁸ Inšpiráciu pre tento model ponúka konkrétna časť z dialógu *Menón*; ide o Sokratov dialóg s Menónovým otrokom (por. *Meno* 82c-85c).

²⁹ Ako prvý začal túto metódu využívať dekan právnickej fakulty Harvardu Christopher Columbus Langdel (1870-1895), tento postup sa neskôr stal štandardnou súčasťou právneho vzdelávania pre študentov prvého ročníka na Harvarde a používa sa aj v súčasnosti, por. viac Patterson (1951, s. 1), Mintz (2006, s. 476-477) a Brickhouse-Smith (2009, s. 186-187).

³⁰ Ďalej by sa dalo pýtať, do akej miery uvedený model akcentuje potrebu priateľského prostredia, kooperácie a porozumenia komunite.

dôležitý fakt: Sokrates a sokratovská výchova je stále aktuálna a nachádza svoje praktické využitie aj po viac ako dvetisíc rokoch. Termíny „Sokrates“ a „výchova“, podobne ako slová matka a dieťa, tvoria nerozlučnú dvojicu, ktorá sa vynorí z dejín filozofie vždy v tom správnom okamihu – v okamihu, keď sa hovorí o renesancii alebo rekonštrukcii pôvodných akademických hodnôt či hodnôt vo všeobecnosti. Tieto termíny sa vynárali z hĺbín antickej filozofie pri zrode medicínskej Akadémie vo Florencii, pri založení Humboldtovej univerzity v Berlíne, pri vzniku Rortyho a Deweyho koncepcie verejného intelektuála³¹ a vynárajú sa aj dnes.

Literatúra:

- ACHENBACH, G. 1997. About the Center of Philosophical Practice. In: van der Vlist, W. (ed.): *Perspectives in Philosophical Practice: Collected Lectures*, Groningen: Vereniging voor Filosofische Praktijk, s. 7–15.
- BECK, F. A. G. 1964. *Greek Education, 450-350 B.C.* London: METHUEN & CO LTD, 381 s. ISBN 1138778435.
- BOGHOSSIAN, P. 2012. Socratic Pedagogy: Perplexity, Humiliation, Shame and a Broken Egg. IN: *Educational Philosophy and Theory*, roč. 44, č. 7, s. 710-720.
- BRICKHOUSE, T. C. – SMITH, N. D. 2000. *The Philosophy of Socrates*. Boulder: Westwood Press, 303 s. ISBN 0813320852.
- BRICKHOUSE, T. C. – SMITH, N. D. 2009. Socratic Teaching and Socratic Method. IN: SIEGEL, H. (ed.): *The Oxford Handbook of Philosophy of Education*. Oxford: Oxford University Press, s. 177-194, ISBN 0199915725.
- DÉMUTH, A. 2013. Terapeutický potenciál filozofie (Dôvody opätovného záujmu). IN: *Filosofický časopis*, roč. 61, č.4, s.701-712.
- DVORANOVÁ, E. 2010. Čo je výchova? Niekoľko poznámok k filozofii výchovy. IN: *Filozofia*, roč. 65, č. 4, s. 371-277.
- ELLIOTT, D.-SPENCE, H. E. 2017. *Ethics for a Digital Era*. Oxford: Blackwell, 232 s. ISBN: 1118974662.
- HAROUTUNIAN–GORDON, S. 1991. *Turning the Soul: Teaching Through Conversation in the High School*. Chicago: Chicago University Press, 224 s. ISBN: 0226316769.
- HASSAN, R. – SUTHERLAND, T. 2016. *Philosophy of Media: A Short History of Ideas and Innovations from Socrates to Social Media*. New York: Routledge, 254 s. ISBN: 1138908320.
- JAEGER, W. 1946. *Paideia: The Ideals of Greek Culture, Vol. I*. Trans. G. Highet, Oxford: Blackwell, 544 s. ISBN: 0195003993.
- KRELL, D. 1995. Reading Plato (after Nietzsche & co.). IN: *Research in Phenomenology*, roč. 25, č. 1, s. 45-77.
- KUTHANOVÁ, L. 2008. *Sokratovský rozhovor – skrytá cesta rozvíjajúca základné kompetencie*. Bratislava : Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o., 28 s.

³¹ K problému verejného intelektuála u Rortyho por. Višňovský (2013, s. 704-715).

- MARINOFF, L. 2000. *Plato, Not Prozac! Applying Eternal Wisdom to Everyday Problems*. New York: Harper Paperbacks, 320 s. ISBN: 0060931361.
- MINTZ, A. I. 2006. From Grade School to Law School: Socrates' Legacy in Education. In: AHBEL-RAPPE, S. – KAMTEKAR, R. (eds.) 2006. *A Companion to Socrates*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 476-492. ISBN: 1405192607.
- MINTZ, A. I. 2018. *Plato: Images, Aims, and Practices of Education*. Switzerland: Springer Nature, 84 s. ISBN: 3319758977.
- NELSON, L. 1931. *Die sokratische Methode*. Vortrag, gehalten am 11. Dezember 1922 in der Pädagogischen Gesellschaft in Göttingen. Göttingen : Verlag „öffentliches Leben“, 58 s.
- PATTERSON, E. W. 1951. The Case Method in American Legal Education: Its Origins and Objectives. IN: *Journal of Legal Education*, roč. 4, s. 11-14.
- SUVÁK, V. 2014. Sókratovská *therapeia*: Úloha Sókrata. IN: *Filozofia*, roč.69, č. 3, s. 824-834.
- ŠPAŇÁR, J. – HRABOVSKÝ, J. 2003. *Latinsko-slovenský, slovensko-latinský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1222 s. ISBN: 8010003476.
- TELOH, H. 1986. *Socratic Education in Plato's Early Dialogues*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 260 s. ISBN: 0268017247.
- VIŠŇOVSKÝ, E. 2013. Rortyho koncepcia spoločenskej roly intelektuálov. IN: *Filozofia*, roč. 68, č. 8, s. 705-715.
- VIŠŇOVSKÝ E. 2019. Ku kritike filozofického poradenstva. IN: *Ostium*, roč. 15, č. 1, 4 s. [nestr.]

Zuzana Zelinová sa venuje sokratovskej filozofii, pričom sa bližšie zameriava na problém výchovy v sokratovskej tradícii myslenia, kde analyzuje vzťah medzi homérskou literárnou tradíciou a sokratovskou filozofiou. Je autorkou viacerých štúdií pojednávajúcich o úlohe Eróta v sokratovskej filozofii výchovy a o recepcii archaickej výchovy u Platóna a Antisthena. Publikuje odborné preklady z latinského a starogréckeho jazyka. Pôsobí ako vedecký pracovník na katedre Filozofie a dejín filozofie v Bratislave.

Mgr. Zuzana Zelinová, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: zelinova13@gmail.com